

Sygn. akt II PK 39/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 sierpnia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jerzy Kuźniar (przewodniczący)

SSN Zbigniew Myszka

SSN Maciej Pacuda (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Stowarzyszenia "T." działającego na rzecz R. Ś.
przeciwko G. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w G.
o wznowienie postępowania,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 6 sierpnia 2019 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Okręgowego w G.
z dnia 29 września 2017 r., sygn. akt VII Pa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok w punktach: I i III i sprawę w tej
części przekazuje Sądowi Okręgowemu w G. do ponownego
rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Pozwana G. Sp. z o.o. w G. w dniu 27 marca 2017 r., powołując się na regulację art. 401¹ k.p.c., wniosła skargę o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w G. z dnia

8 października 2015 r., VIII Pa (...). Jako podstawę wznowienia pozwana wskazała orzeczenie przez Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z dnia 24 listopada 2016 r., wydanym w sprawie K 11/15, o niezgodności z Konstytucją RP aktów normatywnych, na podstawie których został wydany zaskarżony wyrok.

Sąd Okręgowy, rozpatrując tę skargę, ustalił, że Sąd Rejonowy w G. wyrokiem z dnia 2 kwietnia 2015 r. oddalił powództwo Stowarzyszenia „T.” działającego na rzecz R. Ś. i zasądził od powoda na rzecz pozwanej kwotę 1.800 złotych tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Okręgowy w G. wyrokiem z dnia 8 października 2015 r., wydanym na skutek apelacji wniesionej przez powoda od wyroku Sądu Rejonowego w G. z dnia 2 kwietnia 2015 r., zmienił ten wyrok i zasądził od pozwanej G. Sp. z o.o. w G. na rzecz R. Ś. tytułem ryczałtów za noclegi kwotę 31.153 zł wraz z ustawowymi odsetkami. Uzasadniając swoje orzeczenie, Sąd ten przyjął ustalenia Sądu Rejonowego za własne, w związku z czym stwierdził, że pracownik, na rzecz którego wytoczono powództwo, pracował u pozwanej jako kierowca samochodu ciężarowego w transporcie międzynarodowym, wykonywał trasy w dniach wykazanych w zestawieniu sporządzonym przez pozwaną, jak również, że pozwana nie zapewniła kierowcy bezpłatnych noclegów w czasie ich realizacji. Również wysokość ryczałtu za noclegi wyliczona przez pozwaną oraz daty wymagalności tych należności nie były sporne w sprawie.

Dokonując oceny prawnej tak ustalonego stanu faktycznego sprawy, Sąd Okręgowy podzielił stanowisko zawarte w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2014 w sprawie II PZP 1/14 (OSNP 2014, Nr 12, poz.164), w której Sąd Najwyższy stwierdził, że zapewnienie pracownikowi - kierowcy samochodu ciężarowego odpowiedniego miejsca do spania w kabinie tego pojazdu, podczas wykonywania przewozów w transporcie międzynarodowym, nie stanowi zapewnienia przez pracodawcę bezpłatnego noclegu w rozumieniu § 9 ust. 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju, co powoduje, że pracownikowi przysługuje zwrot kosztów noclegu na warunkach i wysokości

określonej w § 9 ust. 1 do 3 tego rozporządzenia, albo na korzystniejszych warunkach i wysokości, określonych w umowie o pracę, układzie zbiorowym pracy lub innych przepisach prawa pracy.

Sąd drugiej instancji zauważył przy tym, że Sąd Rejonowy wprowadził podzielił pogląd wyrażony w tej uchwale, jednak uznał, że obowiązek wypłaty ryczałtu, o którym mowa w § 9 ust. 2 rozporządzenia, ma miejsce w sytuacji skorzystania przez pracownika z noclegu w hotelu i nieprzedłożenia rachunku za wykonaną przez hotel usługę. Jeśli zatem powód nie korzystał nigdy z noclegu poza kabiną pojazdu ani nie wnosił w trakcie trwania stosunku pracy o wypłatę ryczałtu czy zapewnienie bezpłatnego noclegu poza kabiną kierowcy i godził się na taką formę i warunki odpoczynku, to wyłączało to możliwość dochodzenia przez niego jakiegokolwiek rekompensaty. Nadto Sąd Rejonowy zauważył, że wybór miejsca noclegu zależy od pracownika.

Zdaniem Sądu Okręgowego, z uchwały Sądu Najwyższego jednoznacznie wynikało jednak, po pierwsze, że kwestia dokonania wyboru przez pracownika dotyczy dziennego odpoczynku, który może być wykorzystany w pojeździe, jeżeli jest on wyposażony w miejsce do spania i znajduje się na postoju, i regulują ją przepisy prawa międzynarodowego i unijnego powołane przez Sąd Rejonowy w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, które nie regulują wszakże w żadnym zakresie wynagrodzenia za pracę kierowcy, będącego pracownikiem, czy innych świadczeń przysługujących mu w związku z pracą. Po drugie, należności związane z pokryciem kosztów związanych z wykonywaniem podróży służbowej poza granicami kraju regulują między innymi przepisy prawa krajowego, to jest artykułu 77⁵ k.p. i wydane na podstawie § 2 tego przepisu rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. Ewentualne wątpliwości interpretacyjne związane z przepisami dotyczącymi pokrycia kosztów podróży służbowej rozwiął zaś Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 28 maja 2015 r., III PK 14/15 (LEX nr 1746425). W uzasadnieniu tego postanowienia Sąd Najwyższy stwierdził bowiem, że wnioski zawarte w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2014 r., II PZP 1/14, prowadzą do ogólnej konkluzji, w myśl której zapewnienie przez pracodawcę pracownikowi - kierowcy wykonującemu przewozy w międzynarodowym transporcie drogowym

odpowiedniego miejsca do spania w kabinie samochodu ciężarowego, czyli wyposażenie samochodu w odpowiednie urządzenia, pozwala na wykorzystanie przez kierowcę w samochodzie dobowego, dziennego odpoczynku przy spełnieniu warunków określonych w art. 8 ust. 8 rozporządzenia nr 561/06. Natomiast nie oznacza zapewnienia mu przez pracodawcę bezpłatnego noclegu w rozumieniu § 9 ust. 4 rozporządzenia z 2002 r. Taki stan rzeczy uprawnia pracownika do otrzymania od pracodawcy zwrotu kosztów noclegu co najmniej na warunkach i w wysokości określonych w § 9 ust. 1 lub 2 tego rozporządzenia.

Sąd drugiej instancji w pełni podzielił poglądy prawne przedstawione przez Sąd Najwyższy, zarówno w uchwale z dnia 12 czerwca 2014 r., II PZP 1/14, jak i w postanowieniu z dnia 28 maja 2015 r., III PK 14/15. Przypomniał też, że ze zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego wynikało, że pozwana nie zapewniła w spornym okresie R.Ś. bezpłatnego noclegu w rozumieniu § 9 ust. 4 rozporządzenia z 2002 r. Zresztą takiego bezpłatnego noclegu nie przewidywał obowiązujący u pozwanej regulamin pracy oraz regulamin wynagradzania, bowiem w § 10 wskazano między innymi, że bezpłatny nocleg uważa się za zapewniony, jeżeli pojazd, którym pracownik odbywa podróż służbową, jest wyposażony w miejsce do spania, zgodnie z homologacją producenta. Pomędzy stronami nie było sporu co do wysokości należności z tytułu ryczałtu i terminów ich płatności. Sąd Okręgowy, dzieląc argumentację apelującego, zwłaszcza że wynikała ona z orzecznictwa Sądu Najwyższego, i uwzględniając treść art. 77⁵ k.p. oraz § 9 ust. 2 rozporządzenia z 2002 roku, na mocy art. 386 § 1 k.p.c., zmienił więc zaskarżony wyrok Sąd pierwszej instancji i zasądził na rzecz R. Ś. wskazane w punkcie 1a wyroku kwoty wraz z należnymi ustawowymi odsetkami.

Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w G. wyrokiem z dnia 29 września 2017 r., wydanym na skutek skargi o wznowienie postępowania wniesionej przez pozwaną, zmienił zaskarżony tą skargą wyrok Sądu Okręgowego z dnia 8 października 2015 r. w ten sposób, że oddalił apelację powoda od wyroku Sądu Rejonowego, zasądził od powoda na rzecz pozwanego kwotę 900 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym, kosztami sądowymi obciążył Skarb Państwa oraz oddalił wniosek pozwanej o zwrot spełnionego na rzecz powoda świadczenia w kwocie 51.496 zł, a także zasądził od

powoda na rzecz pozwanej kwotę 2.460 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania ze skargi o wznowienie postępowania.

Sąd Okręgowy stwierdził przed wszystkim, że choć Sąd Okręgowy wprost nie powołał się na art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców, odwołując się jedynie do treści art. 77⁵ k.p. oraz przepisów rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju, to jednak właśnie ten przepis (art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców) stanowił materialno-prawną podstawę rozstrzygnięcia. Wynikało to jednoznacznie z powołanych i podzielonych przez Sąd, który wydał zaskarżony wyrok, orzeczeń Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 2015 r., III PK 14/15 oraz z dnia 12 czerwca 2014 r., II PZP 1/14. W uzasadnieniach tych orzeczeń stwierdzono bowiem, że właśnie powyższe unormowanie stanowiło podstawę przyjętych rozstrzygnięć, co zostało podzielone i przyjęte przez Sąd Okręgowy przy wydawaniu wyroku objętego skargą. Ustalenie to prowadziło zatem do wniosku, że skarga o wznowienie postępowania opierała się na ustawowej podstawie wznowienia.

W ramach merytorycznej oceny tej skargi Sąd Okręgowy stwierdził z kolei, że Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z dnia 24 listopada 2016 r., K 11/15 (Dz.U. z 2016 r., poz. 2206) orzekł, że art. 21a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 2, 3 i 5 k.p. w związku z § 16 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej lub z § 9 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju w zakresie, w jakim znajduje zastosowanie do kierowców wykonujących przewozy w transporcie międzynarodowym, jest niezgodny z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Uzasadniając to rozstrzygnięcie, Trybunał Konstytucyjny wskazał, że potraktowanie

w sposób identyczny w omawianym zakresie podmiotów nierównych - to jest pracowników sektora administracji i kierowców w transporcie, a z drugiej strony także ich pracodawców - należy uznać za wadliwe z punktu widzenia konstytucyjnej zasady równości oraz poszanowania negocjacyjnego systemu określenia poziomu wynagrodzeń i diet. Wadliwa legislacyjnie konstrukcja zakwestionowanych przepisów, opierająca się na odesłaniu kaskadowym, spowodowała niejasność i nieprecyzyjność wywodzonych z nich treści normatywnych. Ponadto powyższa konstrukcja doprowadziła do nieadekwatności norm uregulowanych w tych przepisach do materii, w jakiej znajdują zastosowanie oraz nadmiernej swobody organów stosujących prawo przy ustalaniu ich zakresu normowania. Wielokrotne odesłanie w obrębie kilku aktów prawnych utrudniło również w znacznym stopniu skonstruowanie na jego podstawie jednoznacznej normy prawnej oraz wywołało stan nieprzewidywalności skutków prawnych działań podjętych przez adresatów na podstawie kwestionowanych przepisów.

Uwzględniając rozstrzygnięcie zawarte w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r., K 15/11, Sąd Okręgowy uznał zatem, że przedmiotem oceny pozostawało jedynie to, czy i jaki wpływ miał ten wyrok na treść prawomocnego wyroku objętego skargą.

W tym zakresie Sąd drugiej instancji przypominał, że w sprawie bezsporne było to, że powód w okresie spornym świadczył pracę jako kierowca samochodu ciężarowego poza granicami kraju. Niewątpliwie również podstawą uwzględnienia żądania zapłaty na jego rzecz ryczałtu za noclegi był przepis art. 77⁵ k.p., do którego odwołuje się - w części obejmującej przepisy od § 3 do § 5, a także § 2 - art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców, w związku z przepisami rozporządzenia Ministra Polityki i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju oraz rozporządzenia Ministra Polityki i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju, a także rozporządzenia Ministra Polityki i Polityki Społecznej z dnia

29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej.

Sąd Okręgowy zaznaczył przy tym, że poza kognicją sądów są spory dotyczące ustanawiania nowych warunków pracy i płacy (art. 262 § 2 pkt 1 k.p.), zaś zastosowanie rozporządzeń przy ustalaniu wysokości należności z tytułu podróży służbowej kierowców stanowi ingerencję w system wynagradzania pracowników w sposób oderwany od specyfiki pracy kierowcy i interesów pracodawcy. Trybunał Konstytucyjny słusznie podkreślił, że „przy obecnym brzmieniu zakwestionowanych przepisów poza kontrolą pracodawcy pozostaje to, gdzie faktycznie kierowca spędza nocleg, a o formie noclegu zadecyduje sam kierowca, który może chcieć zaoszczędzić środki przyznane przez ustawodawcę w formie ryczałtu. Taki układ prowadzi do sytuacji, w której - w okolicznościach uzależnionych od pracownika - ryczałty za noclegi, określone w rozporządzeniach, stają się w praktyce stałym dodatkiem do wynagrodzenia ustalonego w umowie między stronami.” Wprawdzie Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 12 czerwca 2014 r., II PZP 1/14 uznał, że zapewnienie kierowcy samochodu ciężarowego odpowiedniego miejsca do spania nie stanowi zapewnienia przez pracodawcę bezpłatnego noclegu, jednakże zastosowanie w każdej sytuacji sztywnych stawek przewidzianych dla podróży służbowych pracowników państwowych i samorządowych nie uwzględnia specyfiki noclegów kierowców w podróży służbowej i często interesów pracodawców, naruszając w ten sposób konstytucyjną zasadę równości. Wykluczenie przez rozporządzenie możliwości moderowania wysokości ryczałtu za noclegi odbywane w profesjonalnie przystosowanej do wypoczynku kabinie, która w połączeniu z możliwością korzystania z socjalnej infrastruktury parkingowej zapewnia co najmniej przyzwoite minimum socjalno-bytowe kierowcom, zważywszy że prowadzą oni zawodowo-mobilny tryb życia, który wymaga odbywania noclegów w przystosowanych kabinach samochodów ciężarowych w nietypowych, zbliżonych do „kempingowych” warunkach socjalno-bytowych na stacjach benzynowych, parkingach lub w bazach transportowych. Rozporządzenie z uwagi na to, że nie uwzględnia specyfiki pracy kierowców, nie daje możliwości weryfikacji wysokości ryczałtów za noclegi kierowców odbywane w

samochodach bez żadnych innowacji techniczno-socjalnych i w samochodach specjalnie do tego przystosowanych.

Sąd Okręgowy stwierdził również, że w dniu 11 kwietnia 2007 r. weszło w życie rozporządzenie (WE) nr 561/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 r. w sprawie harmonizacji niektórych przepisów socjalnych odnoszących się do transportu drogowego. Celem tego rozporządzenia jest poprawa warunków socjalnych kierowców oraz zwiększenie bezpieczeństwa wykonywanych przewozów drogowych poprzez eliminację przyczyn niewyspania, zmęczenia i przepracowania, a w rezultacie zmniejszenie liczby wypadków w transporcie drogowym. Rozporządzenia stanowią zaś akty ogólnego zastosowania, wiążące w całości i są bezpośrednio stosowane we wszystkich krajach Unii Europejskiej. Wspomniane rozporządzenie wprost przewiduje możliwość odbioru dziennych okresów odpoczynku i skróconych tygodniowych okresów odpoczynku w pojeździe, wyposażonym w odpowiednie miejsce do spania. Nie można też pomijać, że pracodawca wydatkował istotne kwoty na zakup i użytkowanie pojazdów ciężarowych z zaawansowaną częścią noclegowo-socjalną. Oczekiwania pracodawców, że zapewnienie kierowcy odpowiedniego miejsca do spania w kabinie samochodowej zwalnia ich z obowiązku ponoszenia kosztów noclegu były zatem usprawiedliwione.

Ostatecznie, zdaniem Sądu Okręgowego, uwzględniając omówiony wyżej zakresowy negatywny charakter orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r., K 11/15 i poczynione wyżej uwagi nie jest możliwa taka wykładnia ustawy o czasie pracy kierowców, która uznaje jej art. 2 ust. 7 jako podstawę prawną do rekompensaty za podróż służbową w związku z art. 77⁵ § 5 k.p. Treść uzasadnienia wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r. w sposób jednoznaczny wskazuje, że niezgodność z Konstytucją art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców, w ujęciu zakresowym, dotyczy nie tylko tego zakwestionowanego przepisu, ale normy prawnej w rozumieniu całej konstrukcji odniesienia art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców do art. 77⁵ § 3-5 k.p. oraz wydanych na podstawie tych przepisów aktów wykonawczych. Norma oceniana przez Trybunał Konstytucyjny dotyczy więc kilku przepisów prawa, a nie jedynie art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców, i polega na zakwestionowaniu

możliwości odesłania przy rozliczaniu czasu pracy kierowców do podróży służbowej pracowników administracji państwowej i samorządowej. Analiza uzasadnienia orzeczenia wydanego przez Trybunał Konstytucyjny, wbrew stanowisku Sądu Najwyższego wyrażonemu w wyroku z dnia 21 lutego 2017 r., I PK 300/15 (LEX nr 2242158), jak również w wyroku wydanym w sprawie II PK 409/15 (LEX nr 2306366), nie pozwala więc na przyjęcie wykładni ustawy o czasie pracy kierowców, z której należy wyeliminować możliwość posługiwania się art. 21a ustawy o czasie pracy kierowcy, zastępując ją wykładnią, na podstawie której uznaje się w trybie art. 2 ust. 7 tej ustawy obowiązującego nadal w ustawie o czasie pracy kierowców, bądź art. 4 tej ustawy, że do rekompensaty za podróż służbową będą miały zastosowanie przepisy powszechnie obowiązujące, w tym art. 77⁵ § 5 k.p. w sytuacji, gdy pracodawca nie uregulował zasad zwrotu należności z tytułu podróży służbowej w układzie zbiorowym pracy, regulaminie wynagradzania lub umowie o pracę.

W ocenie Sądu Okręgowego, po opublikowaniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r. (z mocą *ex tunc*), tj. po dniu 29 grudnia 2016 r., nie ma powszechnie obowiązującej normy prawa stanowiącej podstawę żądania ryczałtów za noclegi dla kierowców w transporcie międzynarodowym, co skutkuje uznaniem, iż roszczenie powoda nie znajduje umocowania w prawie. Zatem, wskutek zmiany stanu prawnego, konieczne było uwzględnienie skargi strony pozwanej, co prowadziło do zmiany zaskarżonego wyroku z dnia 8 października 2015 r., VIII Pa (...) w jego punkcie 1, przez oddalenie apelacji powoda od wyroku Sądu Rejonowego w G. z dnia 2 kwietnia 2015 r., IV P (...).

Odnosząc się natomiast do zgłoszonego przez pozwaną na podstawie art. 415 k.p.c. żądania zwrotu świadczenia pieniężnego spełnionego na rzecz R.Ś. w łącznej kwocie 51.496,00 zł, na którą składała się kwota główna 31.153,00 tytułem należności głównej oraz odsetki w kwocie 20.343,00 zł oraz koszty procesu za obie instancje – 2.450 zł, Sąd Okręgowy przypomniał, że art. 415 k.p.c. ma charakter wyłącznie procesowy, nie stanowiąc materialnoprawnej podstawy roszczenia o zwrot spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia. Obecnie zatem nie budzi wątpliwości, iż podstawę materialnoprawną takiego roszczenia stanowią przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu, a ściśle rzecz ujmując - o

nienależnym świadczeniu. Powołując się w związku z tym na regulacje art. 409 k.c. i art. 410 § 2 k.c., Sąd drugiej instancji przyjął, że skoro należność z tytułu ryczałtów za noclegi została wypłacona powodowi na podstawie prawomocnego wyroku Sądu Okręgowego, to do momentu opublikowania wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r., tj. do dnia 29 grudnia 2016 r., nie musiał się on liczyć z obowiązkiem jej zwrotu. O zakresie zwrotu decyduje bowiem powinność przewidywania obowiązku zwrotu, a nie jak w sytuacji określonej w art. 408 k.c. - stan wiedzy wzbogaconego. „Powinność” oznacza zarówno sytuację, w której zobowiązany do zwrotu wiedział, że korzyść mu się nie należy, jak również sytuację, gdy co prawda był subiektywnie przekonany, iż korzyść mu się należy, lecz na podstawie okoliczności sprawy obiektywnie powinien się liczyć z możliwością obowiązku zwrotu. Od osoby nieobeznanej z prawem nie można natomiast wymagać, by przez okres niemal czternastu miesięcy, jaki upłynął od dnia wpłaty na rachunek powoda świadczenia, tj. od dnia 21 października 2015 r. do dnia opublikowania wyroku Trybunału Konstytucyjnego, tj. do dnia 29 grudnia 2016 r., przewidywała ona obowiązek zwrotu wypłaconego świadczenia. Brak przewidywania obowiązku zwrotu wynikać mógł także z postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 12 października 2016 r. o odmowie przyjęcia do rozpoznania skargi kasacyjnej pozwanej.

Powodowa organizacja pozarządowa Stowarzyszenie „T.” działające na rzecz R. Ś. wniosło do Sądu Najwyższego skargę kasacyjną od wyroku Sądu Okręgowego w G. z dnia 29 września 2017 r., zaskarżając częściowo ten wyrok, to jest w części, w jakiej Sąd Okręgowy zmienił wyrok Sądu Okręgowego w G. z dnia 8 października 2015 r., oddalając apelację powoda od wyroku Sądu Rejonowego w G. z dnia 2 kwietnia 2015 r. i zasądzając od powoda na rzecz pozwanej kwotę 900 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym oraz w części, w jakiej Sąd Okręgowy zasądził od powoda na rzecz pozwanej kwotę 2.460 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania ze skargi o wznowienie postępowania i zarzucając temu wyrokowi:

1. naruszenie przepisów postępowania w stopniu mającym istotny wpływ na wynik sprawy, to jest art. 410 § 1 k.p.c. w związku z art. 401¹ k.p.c., przez błędne przyjęcie, że skarga pozwanej o wznowienie postępowania została oparta na

ustawowych podstawach, a w konsekwencji nieodrzućenie tej skargi w sytuacji zaistnienia ustawowych przesłanek odrzućenia;

2. naruszenie przepisów prawa materialnego, to jest:

a) art. 2 ust. 7 ustawy o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 1 - 5 k.p. w związku z § 2 pkt 2 lit. b oraz § 9 ust. 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju, przez ich niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że pracownikowi nie przysługują należności związane z podróżą służbową w postaci ryczałtu za nocleg, mimo braku zapewnienia mu przez pracodawcę bezpłatnego noclegu w czasie podróży służbowych;

b) art. 4 ustawy o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 2 k.p. w związku z § 2 pkt 2 lit. b oraz § 9 ust. 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju, przez ich niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że pracownikowi nie przysługują należności związane z podróżą służbową w postaci ryczałtu za nocleg, mimo braku zapewnienia mu przez pracodawcę bezpłatnego noclegu w czasie podróży służbowych.

Powołując się na tak sformułowane zarzuty kasacyjne, skarżące Stowarzyszenie wniosło o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego w G. i odrzućenie skargi pozwanej o wznowienie postępowania, ewentualnie o uchylenie i zmianę zaskarżonego wyroku przez oddalenie skargi pozwanej o wznowienie postępowania w całości i zasądzenie od pozwanej na rzecz powoda zwrotu kosztów postępowania skargowego według norm przepisanych, ewentualnie o uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w G. w zaskarżonej części i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania i zasądzenie od pozwanej na rzecz powoda zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rozpatrywana w niniejszym postępowaniu skarga kasacyjna jest uzasadniona, choć nie można uznać za trafny podniesionego w niej zarzutu naruszenia art. 410 § 1 k.p.c. w związku z art. 401¹ k.p.c.

Odnosząc się w pierwszej kolejności do tego zarzutu, Sąd Najwyższy uznaje, że – wbrew odmiennemu stanowisku skarżącego – skarga pozwanej o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w G. z dnia 8 października 2015 r. została oparta na ustawowej podstawie.

W tym zakresie Sąd Najwyższy wstępnie przypomina, że nadzwyczajny charakter skargi o wznowienie postępowania, będącej środkiem prawnym skierowanym przeciwko prawomocnemu orzeczeniu powoduje, że wznowienie postępowania może nastąpić wyłącznie z powodów szczegółowo określonych w ustawie. Wynika to stąd, że w postępowaniu cywilnym obowiązuje zasada niewzruszalności prawomocnych wyroków sądowych (art. 365 § 1 k.p.c.). Z tej przyczyny przepisy określające warunki, w których może nastąpić uchylenie lub zmiana prawomocnego wyroku, muszą być również - jako wyjątek od wspomnianej reguły - interpretowane ściśle (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2002 r., III AO 23/2002, LexPolonica nr 363802). Skarga o wznowienie postępowania podlega zatem badaniu przez sąd pod kątem dopuszczalności o dwojakim charakterze, to jest dopuszczalności samej skargi oraz dopuszczalności wznowienia postępowania. O dopuszczalności skargi decyduje zachowanie ustawowego terminu do jej wniesienia (art. 407 i 408 k.p.c.) oraz oparcie skargi na ustawowych podstawach wymienionych w art. 401, art. 401¹ i art. 403 k.p.c., natomiast badanie dopuszczalności wznowienia obejmuje ocenę zasadności skargi.

Katalog podstaw wznowienia zawarty w art. 401, art. 401¹ i art. 403 k.p.c. jest wyczerpujący. Wszelkie inne okoliczności, wykraczające poza sytuacje taksatywnie wymienione w powołanych przepisach, nie mogą stanowić oparcia dla omawianej skargi. W doktrynie funkcjonuje przy tym podział podstaw wznowienia na przyczyny nieważności (art. 401 k.p.c.), które stanowią bezwzględny powód wznowienia w tym znaczeniu, że ich stwierdzenie w każdym przypadku skutkuje uchyleniem zaskarżonego orzeczenia oraz tzw. podstawy restytucyjne (art. 403), których istnienie uzasadnia uchylenie orzeczenia tylko w przypadku wystąpienia związku przyczynowego zachodzącego między nimi a treścią rozstrzygnięcia, jak i

wreszcie tę podstawę, jaką jest wydanie wyroku w oparciu o akt normatywny uznany przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją, umową międzynarodową lub ustawą (art. 401¹ k.p.c.). Należy przy tym podkreślić, że zgodnie z poglądem wyrażonym w uchwale składu siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 2009 r., III PZP 2/2009 (OSNC 2010/7-8 poz. 97), jedynie orzeczenie o niezgodności z Konstytucją określonych przepisów, które tracą moc obowiązującą jako akt normatywny w rozumieniu art. 190 ust. 3 Konstytucji, uzasadnia wznowienie postępowania na podstawie art. 190 ust. 1 i 4 Konstytucji w związku z art. 401¹ k.p.c.

W okolicznościach faktycznych rozpoznawanej sprawy wskazaną przez pozwaną (z powołaniem się na art. 401¹ k.p.c.) podstawą wznowienia postępowania zakończonym prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego z dnia 8 października 2015 r. był wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r., K 11/15, którym orzeczono, że art. 21a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 2, 3 i 5 k.p. w związku z § 16 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej (dalej jako rozporządzenie z 2013 r.) lub z § 9 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju w zakresie, w jakim znajduje zastosowanie do kierowców wykonujących przewozy w transporcie międzynarodowym (dalej jako rozporządzenie z 2002 r.), jest niezgodny z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Jeśli zatem, jak trafnie wywiódł Sąd drugiej instancji, zaskarżony skargą o wznowienie postępowania wyrok, przez odwołanie się w ramach oceny prawnej ustalonego w sprawie stanu faktycznego do poglądów Sądu Najwyższego wyrażonych w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 12 czerwca 2014 r., II PZP 1/14 oraz w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 2015 r., III PK 14/15, w istocie został wydany (między innymi) na podstawie art. 21a ustawy o czasie pracy

kierowców, to skarga o wznowienie postępowania zakończonego tym wyrokiem została oparta na ustawowej podstawie wznowienia (art. 401¹ k.p.c.), a nadto wniesiono ją z zachowaniem ustawowego terminu określonego w art. 407 § 2 k.p.c., wobec czego brak było podstaw do stwierdzenia, że skarga ta powinna podlegać odrzuceniu na mocy art. 410 § 1 k.p.c.

Zdaniem Sądu Najwyższego, powyższa konstatacja nie oznacza jednak, że skarga pozwanej o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnie wyrokiem Sądu Okręgowego z dnia 8 października 2015 r. jest merytorycznie uzasadniona, a podniesione w niej zarzuty powinny zostać uwzględnione.

Sąd Najwyższy stwierdza bowiem, że zagadnienie skutków wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r., K 11/15, rozstrzygnęła, podjęta w związku z powstałą w orzecznictwie rozbieżnością stanowisk w tym zakresie, uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2017 r., III PZP 2/17 (LEX nr 2379708), w której tezie uznano, że ryczałt za nocleg w podróży służbowej kierowcy zatrudnionego w transporcie międzynarodowym może zostać określony w układzie zbiorowym pracy lub w regulaminie wynagradzania albo w umowie o pracę (art. 77⁵ § 3 k.p.) poniżej 25% limitu, o którym mowa w § 9 ust. 2 rozporządzenia z 2002 r. oraz w § 16 ust. 2 rozporządzenia z 2013 r. W motywach tej uchwały Sąd Najwyższy potwierdził równocześnie pogląd, zgodnie z którym pozbawienie mocy prawnej art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców spowodowało jedynie przewartościowanie sytuacji prawnej, nie jest jednak równoznaczne z pozbawieniem kierowców transportu międzynarodowego (mających status pracowników) należności z tytułu podróży służbowej. Przepisy art. 2 pkt 7 i art. 4 ustawy o czasie kierowców oraz art. 5 i art. 77⁵ k.p. nie zostały bowiem wyrugowane z porządku prawnego. Przepis art. 2 ust. 7 zawiera definicję podróży służbowej kierowcy, modyfikując - na potrzeby wybranej grupy zawodowej - kształt podróży służbowej zdefiniowanej w art. 77⁵ § 1 k.p. Z kolei w art. 4 ustawy o czasie pracy kierowców przewidziano, że w zakresie nieuregulowanym w ustawie stosuje się przepisy Kodeksu pracy. Ten ostatni przepis stanowi odzwierciedlenie wyrażonej w art. 5 k.p. zasady, że przepisy szczególne dotyczące określonej kategorii pracowników mogą określać ich stosunek pracy odmiennie. W konsekwencji, po wyroku Trybunału Konstytucyjnego

do pracowników- kierowców w transporcie międzynarodowym znajdują zastosowanie reguły rozliczenia podróży służbowej przewidziane w art. 77⁵ k.p., a co za tym idzie, w rozporządzeniach wykonawczych z 2002 r. i 2013 r. Zastosowanie tego przepisu wynika bowiem z art. 5 k.p. i jego odpowiednika - art. 4 ustawy o czasie pracy kierowców.

Równocześnie Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z dnia 26 października 2017 r., III PZP 2/17, podzielił dotychczasowy pogląd wyrażony w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 12 czerwca 2014 r., II PZP 1/14 (OSNP 2014 nr 12, poz. 164) oraz w uchwale z dnia 7 października 2014 r., I PZP 3/14 (OSNP 2015 nr 4, poz. 47), w których zgodnie przyjęto, że zapewnienie pracownikowi-kierowcy samochodu ciężarowego odpowiedniego miejsca do spania w kabinie tego pojazdu podczas wykonywania przewozów w transporcie międzynarodowym nie stanowi zapewnienia przez pracodawcę bezpłatnego noclegu w rozumieniu § 9 ust. 4 rozporządzenia z 2002 r. (odpowiednio - § 16 ust. 4 rozporządzenia z 2013 r.) oraz że art. 8 ust. 8 rozporządzenia nr 561/2006 dotyczy możliwości wykorzystania przez kierowcę z dziennego (także tygodniowego skróconego, ale już nie tygodniowego regularnego) odpoczynku w pojeździe (w kabinie samochodu), jeżeli dokona on takiego wyboru, pod warunkiem, że pojazd posiada odpowiednie miejsce do spania dla każdego kierowcy i znajduje się na postoju. Przepisy powołanego rozporządzenia nie dotyczą natomiast uprawnień w zakresie przysługiwania kierowcy od pracodawcy należności na pokrycie kosztów wyjazdów poza bazę w celu wykonywania pracy (podróży służbowych), nie mogą więc służyć ocenie przesłanek takich uprawnień, w szczególności przesłanek przysługiwania ryczałtu za nocleg. Upewnia w tym przekonaniu art. 14 ust. 1 ustawy o czasie pracy kierowców (przewidujący, że dobowy odpoczynek kierowcy może być wykorzystany w pojeździe, jeżeli pojazd znajduje się na postoju i jest wyposażony w miejsce do spania). Prawo do odpoczynku zostało w tym przepisie zestawione z dobą i tygodniem pracy, a nie ze sposobem rozliczania kosztów noclegu. Znaczy to tyle, że pojęcie to należy postrzegać jako gwarancję dotyczącą czasu pracy, nie ma jednak ono nic wspólnego ze sferą kosztów pracy czy konstrukcją podróży służbowej. Ustawa o czasie pracy kierowców w żadnym zakresie nie odnosi się natomiast do rozliczania

podróży służbowej pracowników-kierowców w transporcie międzynarodowym, co oznacza, iż zastosowanie znajdują wprost reguły określone w Kodeksie pracy i rozporządzeniach wykonawczych. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 26 października 2017 r., III PZP 2/17- z powołaniem się na wcześniejsze orzecznictwo - zaakcentował również, że istota ryczałtu jako świadczenia kompensacyjnego polega na tym, że świadczenie wypłacane w takiej formie z założenia jest oderwane od rzeczywiście poniesionych kosztów i ma na celu uproszczenie wzajemnych rozliczeń. W rezultacie, jeśli pracownik ich rzeczywiście nie poniesie, to i tak przysługuje mu ustalony ryczałt. Wynika to z założenia, że każde zatrudnienie wiąże się z kosztami dotyczącymi pracy, które w całości obciążają pracodawcę. Zatem niedopuszczalne jest przerzucanie na pracownika kosztów noclegu w podróży służbowej. To na pracodawcy spoczywa powinność zabezpieczenia odpowiednich warunków noclegowych w podróży służbowej, a obowiązek ten może zostać zrealizowany albo przez zorganizowanie odpowiednich warunków umożliwiających odpoczynek (nocny), albo przez ustanowienie ryczałtu w wysokości dającej możliwość zrealizowania tej potrzeby we własnym zakresie. Nie ma natomiast znaczenia okoliczność, czy pracownik faktycznie ze sposobności tej skorzysta, czy też wybierze rozwiązanie „ekonomiczne”. Sąd Najwyższy podkreślił także, że standard ten jest korzystniejszy od rozwiązania przewidzianego w art. 8 ust. 8 rozporządzenia (WE) nr 561/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 r. w sprawie harmonizacji niektórych przepisów socjalnych odnoszących się do transportu drogowego oraz zmieniającego rozporządzenie Rady (EWG) nr 3821/85 i (WE) 2135/98, jak również uchylającego rozporządzenie Rady (EWG) nr 3820/85 (Dz.U. UE L 2006.102.1). Znaczy to tyle, że ma pierwszeństwo przed prawem unijnym.

Sąd Najwyższy w obecnym składzie w pełni podziela argumentację prawną zawartą w omówionej wyżej uchwale z dnia 26 października 2017 r., III PZP 2/17. Dlatego też uznaje, że ma rację skarżący, podnosząc, że zaskarżony wyrok narusza art. 2 ust. 7 oraz art. 4 ustawy o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 1 – 5 k.p. Sąd drugiej instancji błędnie uznał bowiem, że po opublikowaniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r. (z mocą *ex tunc*), tj. po dniu 29 grudnia 2016 r., nie ma powszechnie obowiązującej

normy prawa stanowiącej podstawę żądania ryczałtów za noclegi dla pracowników-kierowców w transporcie międzynarodowym.

Co do ewentualnego naruszenia przez Sąd Okręgowy powołanych także w materialnoprawnych podstawach zaskarżenia przepisów rozporządzenia z 2002 r., Sąd Najwyższy stoi natomiast na stanowisku, że ocena tych zarzutów kasacyjnych jest na obecnym etapie postępowania przedwczesna, co uniemożliwia wydanie w niniejszej sprawie wyroku reformatoryjnego. Ustalenia faktyczne poczynione dotychczas przez Sąd Okręgowy nie pozwalają bowiem na stanowcze rozstrzygnięcie kwestii, czy obowiązujące u pozwanej w spornym okresie autonomiczne źródła prawa pracy bądź łącząca strony umowa o pracę zawierały postanowienia dotyczące kosztów noclegów i zasad ich finansowania, czy też wobec braku takich postanowień w sprawie powinien znaleźć zastosowanie art. 77⁵ § 5 k.p., a w konsekwencji tego wydane na podstawie art. 77⁵ § 2 k.p. przepisy wspomnianego rozporządzenia z 2002 r. Sąd drugiej instancji poprzestał zaś w tym zakresie na ustaleniu, że obowiązujący u pozwanej regulamin pracy oraz regulamin wynagradzania bezpłatnego noclegu nie przewidywał oraz że w § 10 (nie wiadomo nawet, którego z regulaminów) wskazano między innymi, że bezpłatny nocleg uważa się za zapewniony, jeżeli pojazd, którym pracownik odbywa podróż służbową, jest wyposażony w miejsce do spania, zgodnie z homologacją producenta.

Dlatego też, kierując się przedstawionymi motywami, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., a w odniesieniu do kosztów postępowania kasacyjnego na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c., orzekł jak w sentencji swojego wyroku.